

ISSN 2080-1807

TORUŃSKIE STUDIA BIBLIOLOGICZNE

2022, nr 1 (28)

Piotr Rudera

Instytut Badań Informacji i Komunikacji
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: piorud@umk.pl

Dodatki tematyczne w prasie toruńskiej okresu międzywojennego (1920–1939) – przyczynek do badań nad ich rolą w rozwoju czasopiśmiennictwa i zasięgiem oddziaływania

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2022.003>

STRESZCZENIE: Dodatki tematyczne do prasy mają długą tradycję wydawniczą. Początkowo były traktowane jako rodzaj premii dla prenumeratorów, a w późniejszym czasie miały za zadanie zachęcać czytelników do lektury dodatkową zawartością lub bogatszą szatą graficzną oraz treściami nieopublikowanymi w wydaniu głównym gazety lub czasopisma. W dotychczasowym dorobku naukowym brakuje zarówno badań przyczynkarskich, jak i kompleksowych opracowań dotyczących znaczenia powoływania dodatków do gazet i czasopism dla procesu rozwoju rynku prasowego. W niniejszym artykule szczególną uwagę zwraca się na zjawisko koncentracji suplementów wokół najważniejszych tytułów dzienników i czasopism toruńskich, obejmujących 49 tytułów dodatków prasowych, ale także na rzeczywiste powody ich wydawania. Celem prezentowanego opracowania jest zatem usystematyzowanie podstawowej wiedzy na temat toruńskich dodatków prasowych z okresu II RP, w wyniku którego możliwe będzie uzyskanie odpowiedzi na pytanie o rolę tematycznych dodatków prasowych w rozwoju toruńskich inicjatyw czasopiśmienniczych z tego okresu.

SŁOWA KLUCZOWE: dodatki prasowe, prasa toruńska, dwudziestolecie międzywojenne

Wstęp

Dodatki tematyczne do prasy – będące przedmiotem niniejszego opracowania – mają długą tradycję wydawniczą, sięgającą XIX w. Były one początkowo traktowane jako rodzaj premii dla prenumeratorów. W późniejszym czasie dynamiczny rozwój rynku prasowego na początku lat 20. XX w. przyczynił się do rozwoju suplementów – zarówno do prasy codziennej, jak i czasopism. Miały one za zadanie zachęcać czytelników do lektury dodatkową zawartością lub bogatszą szatą graficzną oraz treściami nieopublikowanymi w wydaniu głównym gazety lub czasopisma. Prezentowany artykuł stanowi przyczynek do badań nad rolą dodatków prasowych w rozwoju prasy toruńskiej w latach 1920–1939 i zasięgu jej oddziaływania. W dotychczasowych badaniach naukowych brakuje zarówno opracowań przyczynkarskich, jak i kompleksowych dotyczących znaczenia powoływania dodatków do gazet i czasopism dla procesu rozwoju rynku prasowego, czy to na poziomie lokalnym, regionalnym, czy ogólnopolskim. Dodatki tematyczne w polskich tytułach prasowych wydawanych w międzywojennym Toruniu są niezwykle ważnym zjawiskiem w życiu społeczno-kulturalnym w warunkach odradzającego się państwa polskiego, jak i polsko-niemieckiego pogranicza kulturowego. Dlatego celem prezentowanego artykułu jest zwrócenie uwagi na rolę tematycznych dodatków prasowych w rozwoju toruńskich inicjatyw czasopiśmienniczych z okresu II Rzeczypospolitej i usystematyzowanie rozproszonej wiedzy o nielicznych wzmiankach obejmujących część drukowanych na tym obszarze suplementów prasowych. Interesujące z punktu widzenia ich znaczenia dla rozwoju i umacniania pozycji głównych tytułów jest ustalenie deklarowanych i rzeczywistych powodów włączania do wydawnictwa dodatkowych treści poprzez odrębne tytuły lub rozbudowę struktury. Na potrzeby niniejszego materiału przyjęto definicję dodatku prasowego sformułowaną przez Sylwestra Dzikiego, według której jest to:

tekst uzupełniający normalne wydanie czasopisma lub gazety, dodawany okolicznościowo lub stale do numeru, zawierający zazwyczaj publikacje monotematyczne przeznaczone dla określonego kręgu odbiorców [...]. Rozwój dodatków w prasie jest zatem najczęściej uwarunkowany dążeniem redakcji do zaspokojenia zainteresowań i społecznych potrzeb zróżnicowanej publiczności prasowej. Drugą przyczyną powstawania dodatków jest też często małe zróżnicowanie typologiczne prasy¹.

Polskie czasopisma wydawane w okresie II RP na terenie Torunia, będącego wówczas stolicą województwa pomorskiego, odgrywały ważną rolę, w znacznej mierze przyczyniając się do aktywizacji lokalnego życia narodowego, którego podstawy zostały ukształtowane już w czasach zaboru pruskiego. Warto także podkreślić szczególną rolę prasy lokalnej w wychowaniu patriotycznym, organizowaniu i upowszechnianiu oświaty, kultury oraz wiedzy fachowej wśród mieszkańców Torunia². O znaczeniu miasta w tym czasie świadczyło ulokowanie siedzib wielu urzędów i instytucji kulturalnych oraz naukowych, które oddziaływały na obszar całego województwa pomorskiego. Warto dodać, że powstające w dwudziestoleciu międzywojennym wydawnictwa periodyczne były ważne z perspektywy tworzonych instytucji społecznych, kulturalnych i politycznych, dla których stanowiły one przestrzeń rozwoju i kształtowania opinii publicznej. Jak zauważył Andrzej Paczkowski, ich twórcy szybko dostrzegli, że to właśnie dodatki do tytułów głównych były rodzajem finansowego „napędzacza”³. To zaś sprawiło, że sukcesywnie rozszerzali swoją ofertę, zaskakując czytelników nowatorstwem poruszanej przez siebie problematyki. Był to też jeden ze sposobów podnoszenia poziomu pism w celu dostosowania ich zawartości do potrzeb masowego czytelnika.

Możliwość publikowania prasy w Toruniu w okresie międzywojennym była determinowana przez wiele czynników, które wpływały na tempo rozwoju tej części rynku wydawniczego. Należy do nich zali-

¹ S. Dz. [S. Dziki], *Dodatek do gazety, czasopisma*, [w:] *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 64–65.

² J. Żarnowski, *Polska 1918–1939. Praca, technika, społeczeństwo*, Warszawa 1999, s. 294.

³ A. Paczkowski, *Prasa polska 1918–1939*, Warszawa 1980, s. 88.

czyć m.in. wyposażenie Torunia w bazę poligraficzną, system komunikacyjny i stan rozwoju usług pocztowych⁴. Nie bez znaczenia dla rozwoju wydawnictw periodycznych był wyższy niż w innych częściach kraju poziom materialny społeczeństwa, a także większa alfabetyzacja ludności na całym terenie zaboru pruskiego⁵. W województwie pomorskim, w tym również w Toruniu, w okresie II RP – m.in. dzięki powyższym czynnikom – silnie rozwinęła się prasa lokalna, której koncentracja ponaddwukrotnie przewyższała średnią dla kraju – na Pomorzu 14,9% w stosunku do średniej dla kraju wynoszącej 6,2%⁶. Czynniki te wpływały na dynamiczny rozwój prasy w Toruniu, w tym czasopism wydawanych w języku polskim oraz uzupełniających prezentowane w nich treści dodatków prasowych.

Stan badań

Jak już wspomniano, dodatki prasowe do polskiej prasy wydawanej w Toruniu w okresie dwudziestolecia międzywojennego nie doczekały się do tej pory całościowego opracowania. Podstawowe informacje o pojedynczych dodatkach prasowych do toruńskich czasopism i gazet tego okresu można znaleźć m.in. w opracowaniu Wiktora Peplińskiego pt. *Prasa pomorska w Drugiej Rzeczypospolitej 1920–1939*. Autor tej publikacji skupił się jednak przede wszystkim na najbardziej istotnych tytułach koncentrujących się na życiu politycznym Polski i Pomorza, a pominął wiele wydawnictw prasowych, których twórcy inicjowali powstawanie dodatków uzupełniających treść w macierzystych tytułach. W innych pracach Wiktora Peplińskiego można odnaleźć informacje poświęcone prasie lokalnej z terenu województwa pomorskiego. Wartościową pozycją jest także *Bibliografia czasopism pomorskich: woje-*

⁴ Więcej na ten temat w: I. Kienzler, *Dwudziestolecie międzywojenne. Komunikacja i transport*, Warszawa 2014; także w: R. Sudziński, *Infrastruktura i gospodarka komunalna międzywojennego Torunia*, [w:] *Historia Torunia*, t. 3, cz. 2, red. M. Biskup, Toruń 2006, s. 111–148.

⁵ W. Pepliński, *Prasa pomorska w Drugiej Rzeczypospolitej 1920–1939. System funkcjonowania i oblicze społeczno-polityczne prasy polskiej*, Gdańsk 1987, s. 18.

⁶ W.M. Kolasa, *Kierunki badań nad historią prasy polskiej 1918–1939. Prasa województw zachodnich*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2012, z. 2, s. 88.

wództwo bydgoskie⁷ pod redakcją Henryka Baranowskiego, zawierająca m.in. wykaz toruńskich wydawnictw tego okresu, choć niepozbawiona braków. Istnieją również rozproszone publikacje dotyczące części periodyków wydawanych na terenie Torunia w omawianym okresie, stanowiące ważne źródło informacji o dodatkach prasowych do wydawanych tytułów. Oprócz wspomnianych istnieją także rozproszone publikacje o wybranych czasopismach toruńskich, np. „Słowie Pomorskim”⁸ pióra Wiktora Peplińskiego czy „Wiadomościach Kościelnych”⁹ autorstwa Zygmunta Cywińskiego – redakcje wymienionych czasopism również podjęły decyzję o uzupełnieniu treści wydań głównych dodatkami prasowymi. Syntetyczne ujęcia zarysu historii prasy toruńskiej przed 1920 r. można odnaleźć w publikacjach Magdaleny Niedzielskiej na temat życia politycznego i kulturalnego Torunia przed 1920 r.¹⁰, a także prezentujących rozwój prasy na Pomorzu doby zaborów. Wartościowe informacje dotyczące polskich wydawnictw prasowych z zakresu kultury i sztuki znajdują się w pracach Jana Bełkota¹¹ oraz Doro-ty Fox¹². Informacje niezbędne do opisanego segmentu prasy sportowej można odszukać w tekstach Ireneusza Cioska¹³, Kajetana Hądzelka

⁷ *Bibliografia czasopism pomorskich: województwo bydgoskie*, red. H. Baranowski, Toruń 1960.

⁸ W. Pepliński, *Oblicze społeczno-polityczne „Słowa Pomorskiego” w latach 1920–1939*, Gdańsk 1978.

⁹ Z.P. Cywiński, *„Wiadomości Kościelne” parafii toruńskich (1929–1939) – monografia czasopism*, „Studia Pelplińskie” 1977, t. 7, s. 159–217.

¹⁰ M. Niedzielska, *Życie polityczne i kulturalne Torunia (1815–1914)*, [w:] *Historia Torunia*, t. 3, cz. 1, red. M. Biskup, Toruń 2003, s. 220–389; też: *Ruch wydawniczy, prasa, biblioteki*, [w:] *Historia Pomorza*, t. 4, cz. 2, red. S. Salmonowicz, Toruń 2002, s. 334–377.

¹¹ J. Bełkot, *Czasopisma kulturalno-literackie Konfraterni Artystów w Toruniu w latach 1934–1938*, „Rocznik Toruński” 1975, R. 10, s. 145–167; J. Bełkot, R. Sudziński, *Kultura w latach 1920–1939*, [w:] *Historia Torunia*, t. 3, cz. 2, red. M. Biskup, Toruń 2006, s. 379–440; J. Bełkot, *Wśród fratrów i konfratrów toruńskich. Z dziejów życia kulturalnego Torunia w latach 1920–1939*, Toruń 1982; tenże, *Życie literackie międzywojennego Torunia: zarys problematyki*, „Rocznik Toruński” 1986, R. 17, s. 5–64.

¹² D. Fox, *Czasopiśmiennictwo teatralne w Polsce w latach 1918–1939*, Katowice 2013.

¹³ I. Ciosek, *Związki sportowe oraz komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego a rozwój sportu klubowego w Kielcach w latach 1918–1939*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, seria: „Kultura Fizyczna” 2010, z. 9, s. 43–55.

i Ryszarda Wroczyńskiego¹⁴, Piotra Sai¹⁵ oraz Bogdana Tuszyńskiego¹⁶. Należy podkreślić, że w literaturze – poza podstawowymi informacjami odnotowującymi drukowanie dodatków do tytułu głównego – można również natrafić na opracowania sygnalizujące fakt istnienia dodatków tematycznych w prasie dwudziestolecia międzywojennego w nieco szerszym kontekście, jak i te omawiające jedynie wycinek tej części rynku prasowego. W dwóch bowiem do dziś bardzo wartościowych publikacjach: *Prasa pomorska w Drugiej Rzeczypospolitej 1920–1939* oraz *Prasa toruńska w latach 1920–1939* Wiktor Pepliński w mniejszym stopniu zajął się czasopismami i ich dodatkami, a skoncentrował się na periodykach ukazujących się na znacznym obszarze terytorialnym województwa pomorskiego. Ustalenia tego badacza w zakresie pojedynczych wzmianek o dodatkach prasowych z tego terenu wymagają co prawda uzupełnień, ale stanowią solidną bazę dotyczącą tego segmentu toruńskiej prasy. Przykładem publikacji sygnalizującej problematykę dodatków prasowych z szerszej perspektywy jest praca Andrzeja Paczkowskiego pt. *Prasa polska w latach 1918–1939*¹⁷, w której autor poświęcił jeden podrozdział tematyce dodatków w prasie ogólnoinformacyjnej. Z kolei Joanna Mikosz w książce pt. *Dodatki kulturalne do prasy dwudziestolecia międzywojennego*¹⁸ co prawda skupia całą uwagę na suplementach prasowych w kontekście gazet o tematyce kulturalnej, ale pomija całkowicie toruński rynek wydawniczy.

Dodatki tematyczne

Na potrzeby prezentowanego problemu badawczego, obejmującego rolę tematycznych dodatków prasowych w rozwoju i umacnianiu pozycji toruńskich inicjatyw na rynku prasowym w okresie II RP, szczegól-

¹⁴ K. Hądzelek, R. Wroczyński, *Historia kultury fizycznej w Polsce*, Warszawa-Katowice 1974.

¹⁵ P. Saja, *Komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego w województwie pomorskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Toruń 2012.

¹⁶ B. Tuszyński, *Prasa i sport 1881–1981*, Warszawa 1981.

¹⁷ A. Paczkowski, dz. cyt.

¹⁸ J. Mikosz, *Dodatki kulturalne do prasy dwudziestolecia międzywojennego*, Kalisz 2007.

ną uwagę należy zwrócić na zjawisko koncentracji suplementów wokół najważniejszych tytułów dzienników toruńskich. Zagadnienie to nie było do tej pory szerzej podejmowane w badaniach polskich, a wobec powyższych wyartykułowanych powodów miało kluczowe znaczenie dla utrzymania, a także rozwoju podejmowanych inicjatyw prasowych. Wobec tego konieczna jest analiza wszystkich tytułów w ramach stworzonego wykazu dodatków do tytułów prasowych (gazet i czasopism) wydawanych w Toruniu w omawianym okresie, a następnie opracowanie zebranych materiałów. Ponadto – oprócz analizy niezbędnych materiałów źródłowych w postaci dokumentów prasowych – jako uzupełnienie tychże należy włączyć do zasobu źródeł również materiały archiwalne o dodatkach prasowych do czasopism i gazet wydawanych w Toruniu w latach 1920–1939, kiedy miasto znajdowało się w granicach II RP. Wstępna kwerenda pozwoliła na zebranie 49 tytułów dodatków prasowych¹⁹, wśród których występują zarówno tytuły samoistne, jak i niesamoistne wydawniczo²⁰. Nie mniej istotnym zagadnieniem jest kwestia rzeczywistych powodów powstania inicjatyw prasowych oraz ustalenie, czy z uwagi na wyższe nakłady (a tym samym możliwość szerszego oddziaływania) dodatki powoływano częściej w ramach gazet codziennych niż czasopism i jakie efekty to przynosiło. Ze względu na specyfikę treści w wykazie dodatków prasowych pominięto sprawozdania towarzystw oraz kalendarze²¹. Wstępna analiza materiału badawczego obfituje w wiele interesujących wątków ogólnych i szczegółowych, na podstawie których można sformułować kilka hipotez roboczych, wymagających weryfikacji podczas usystematyzowanej analizy materiału badawczego:

¹⁹ Dodatkowo na terenie Torunia w tym czasie odnotowano 93 tytuły czasopism oraz 18 tytułów pism codziennych w języku polskim. Wskazana w artykule liczba dodatków wymaga jeszcze weryfikacji poprzez szczegółową analizę zwłaszcza pism codziennych. Sporządzona przez Henryka Baranowskiego bibliografia jest niezaprzeczalnie znacznym ułatwieniem, aczkolwiek nie jest pozbawiona błędów.

²⁰ Pominięto dwa tytuły dodatków do „Słowa Pomorskiego”, które były wydawane poza Toruniem.

²¹ Obszerną pracę na temat kalendarzy napisała Ewa Wójcik, *Kalendarze dwudziestolecia międzywojennego. Dzieje, problemy literatury i kultury, bibliografia*, Kraków 2000.

- dodatki prasowe zapewniały stabilność finansową tytułów głównych, co przekładało się na relatywnie małą liczbę inicjatyw efemerycznych;
- zdecydowana większość dodatków prasowych na toruńskim rynku wydawniczym została powołana w celu pozyskania kolejnych czytelników;
- toruńskie dodatki prasowe – z uwagi na wyższe nakłady, a tym samym możliwość szerszego oddziaływania – były powoływane częściej w ramach gazet codziennych niż czasopism;
- zawartość dodatków tematycznych stanowi odzwierciedlenie zjawisk występujących w życiu społeczno-kulturalnym Torunia i regionu pomorskiego w latach 1920–1939;
- z uwagi na strukturę gospodarki Pomorza twórcy dodatków do gazet codziennych i czasopism wiele miejsca poświęcali tematyce rolniczej, której obecność przeważała nad innymi zagadnieniami w toruńskich dodatkach z okresu międzywojennego.

W poniższym wykazie tytułów dodatków prasowych do toruńskiej prasy z lat 1920–1939 odnotowano 49 tytułów, uwzględniając ich proveniencję, lata wydawania i częstotliwość druku. Już pobieżna analiza tego zestawienia pozwala dostrzec, że redakcje tytułów oferujących szeroki zakres treści swoim czytelnikom, których przykładami są chociażby „Słowo Pomorskie” oraz „Kłosa”, dysponowały kilkoma tytułami dodatków będących w bieżącej ofercie, co jest kontrintuicyjną strategią wydawniczą. Biorąc pod uwagę relatywnie wczesny etap rozwoju rynku prasowego na terenie II RP, można zauważyć, że powoływanie w tym samym czasie kolejnych tytułów uzupełniających treść głównego wydania wiązało się ze sporym ryzykiem finansowym wydawców. Mogłoby się zdawać, że bardziej uzasadnione byłoby w tej sytuacji minimalizowanie ryzyka przez wprowadzenie do oferty kolejnego tytułu suplementu, niejako pilotażowo, i w razie niedostatecznego zainteresowania zastąpienie go innym, lepiej dopasowanym do potrzeb odbiorców.

Tabela 1. Wykaz dodatków do prasy toruńskiej z lat 1920–1939²²

Tytuł dodatku	Tytuł głównego pisma	Lata wydawania	Częstotliwość
„Biblioteka powieści. Pismo rodziny polskiej”	„Słowo Pomorskie”	1939	3 ×/tydzień
„Ciekawe opowieści”	„Głos Robotnika” i „Obrona Ludu” [nieregularny dodatek powieściowy]	marzec 1928–sierpień 1933	nieregularnie
„Dodatek Ilustrowany «Słowa Pomorskiego»”	„Słowo Pomorskie”	1925–1926	miesięcznik
„Dodatek ilustrowany do «Codziennego Expressu Pomorskiego»”	„Codzienny Express Pomorski”	1925–1926	dziennik
„Dom Rodzinny”	„Słowo Pomorskie”	1925–1933	tygodnik
„Dom Rodzinny”	„Tygodnik Narodowy”		
„Echo Wybrzeża. Dodatek do «Słowa Pomorskiego»”	„Słowo Pomorskie”	1925	tygodnik
„Frontem na Zachód (mies.). Dodatek do «Dnia Pomorskiego»”	„Dzień Pomorski”	1936	miesięcznik
„Giełda Filatelistyczna. Międzynarodowy Organ Ogłoszeniowy. Dod. do «Ilustrowanego Przeglądu Filatelistycznego»”	„Ilustrowany Przegląd Filatelistyczny”	1926–1928	–
„Głos Kobiety. Organ Związku Kobiectw Tow. Kulturalno-Oświatowych”	„Głos Robotnika” i „Obrona Ludu”	1931–1933	tygodnik

²² Z uwagi na wysoką częstotliwość zmian w składach niektórych redakcji zdecydowano o pominięciu tych danych w tabeli. Pełne dane bibliograficzne o zawartych w przytoczonym zestawieniu dodatkach prasowych uwzględnił Henryk Baranowski w zredagowanej przez siebie pracy pt. *Bibliografia czasopism pomorskich: województwo bydgoskie*, Toruń 1960.

Tabela 1. Wykaz dodatków... (cd.)

Tytuł dodatku	Tytuł głównego pisma	Lata wydawania	Częstotliwość
„Głos Literacko-Naukowy”	„Dzień Pomorski”	1934–1935	tygodnik
„Gospodarz. Dodatek Tygodniowy «Obrony Ludu» i «Głosu Robotnika»”	„Obrona Ludu” i „Głos Robotnika”	1931–1939	tygodnik
„Gospodarz i Rolnik”	„Rolnik Polski”	1926–1929	miesięcznik
„Gospodyni i Matka”	„Rolnik Polski”	1926–1929	miesięcznik
„Gospodyni Pomorska. Bezpł. Dod. «Kłosów», poświęcony sprawom gospodarstwa domowego”	„Kłosy”	1930–1939	miesięcznik
„Gość Niedzielny. Dodatek tygodniowy «Ziem Pomorskiej»”	„Ziemia Pomorska”	1925–1926	tygodnik
„Legion Młodych”	„Dzień Pomorski”	1932	dwutygodnik
„Marianański Huf. Pismo młodych, dod. do «Wiadomości Kościelnych»”	„Wiadomości Kościelne”	1935–1936/1937	–
„Mestwin. Dodatek Naukowo-Literacki «Słowa Pomorskiego»”	„Słowo Pomorskie”	1925–1934	dwutygodnik
„Młody Gryf Szkolny. Dodatek do «Młodego Gryfa». Dwutygodnik młodzieżowy szkół powszechnych”	„Młody Gryf”	1933/1934–1936	dwutygodnik
„Młody Pomorzanin. Dod. do «Słowa Pomorskiego» dla młodzieży”	„Słowo Pomorskie”	1936	dwutygodnik
„Młodzi Idą. Dobro i honor Polski naczelnym prawem Organu Młodego Pomorza. Dod. do czasopisma «Dzień Pomorza»”	„Dzień Pomorza”	1936	miesięcznik

Tabela 1. Wykaz dodatków... (cd.)

Tytuł dodatku	Tytuł głównego pisma	Lata wydawania	Częstotliwość
„Myśl i Piękno”	„Rolnik Polski”	1926–1929	kwartalnik
„Na Żelaznym Szlaku. Popularny dodatek kapewiacki do «Przysposobienia Obywatelskiego»”	„Przysposobienie Obywatelskie”	1936/1937	–
„Nasza Rodzina”	„Gazeta Ludowa”	1933–1936	tygodnik
„Nasza Rodzina. Dodatek niedzielny”	„Gazeta Ludowa” i „Głos Pracy”	1934–1936	tygodnik
„Nasza Szkoła”	„Dzień Pomorski”	1933–1934	dwutygodnik
„Niedziela. Dodatek tygodniowy «Głosu Robotnika» i «Obrony Ludu»”	„Głos Robotnika” i „Obrona Ludu”	1927–1939	tygodnik
„Niwa Robotnicza. Bezpłatny dodatek tygodniowy «Głosu Robotnika»”	„Głos Robotnika”	1922	tygodnik
„Numer gospodarczy «Słowa Pomorskiego»”	„Słowo Pomorskie	1924	nieregularnie
„Ogrodnictwo Pomorskie. Dodatek dwutygodniowy do «Kłosów». Organ Pomorskiego Związku Ogrodników Produkujących”	„Kłosy”	1923–1924	dwutygodnik
„Orędownik Publiczny. Dodatek do «Dziennika Urzędowego Woj. Pom.»”	„Dziennik Urzędowy Województwa Pomorskiego”	1920–1928	–
„Pochodnia. Bezpłatny dodatek dwutygodniowy «Głosu Robotnika»”	„Głos Robotnika”	1924–1939	dwutygodnik
„Pomorskie Towarzystwo Rolnicze. Organ Tygodniowy Pomorskiego Towarzystwa Rolniczego”	„Kłosy”	1924–1925	tygodnik

Tabela 1. Wykaz dodatków... (cd.)

Tytuł dodatku	Tytuł głównego pisma	Lata wydawania	Częstotliwość
„Praca i Plon”	„Rolnik Pomorski”	1927–1929	miesięcznik
„Przegląd Gospodarczy”	„Słowo Pomorskie”	1924–1925	nieregularnie
„Przyjaciel Orłąt”	„Przegląd Zachodni”	1927	–
„Przyszłość Rolnictwa. Dodatek poświęcony sprawom przysposobienia rolniczego młodzieży”	„Kłosa”	1928–1933	miesięcznik
„Rolnik Spółdzielca”	„Kłosa”	1924–1930	dwutygodnik
„Ruch Kobiety na Pomorzu”	„Dzień Pomorski”	1935–1938	miesięcznik (faktycznie nieregularnie)
„Siła i Zdrowie”	„Słowo Pomorskie”	1927–1931	tygodnik
„Sport i kultura fizyczna. Nasz tygodniowy Dodatek Sportowy”	„Dzień Pomorski”	1930–1935	tygodnik (faktycznie nieregularnie)
„Sportowiec Pomorski”	„Słowo Pomorskie”	1925–1926	–
„Spółdzielca. Bezpłatny dod. mies. do Kłosów”	„Kłosa”	1932–1936	miesięcznik
„Świątek Dziecięcy. Tyg. dod. dla dzieci”	„Obrona Ludu”	1936	tygodnik
„Świetlica. Bezpł. dod. dwutyg. «Głosu Robotnika»”	„Głos Robotnika”	1924–1925	dwutygodnik
„Ziemia i Morze”	„Rolnik Polski”	1926–1929	miesięcznik
„Ziemianin Pomorski”	„Kłosa”	1922–1923?	
„Ziemianka Pomorska. Organ miesięczny Towarzystwa Ziemianek Pomorskich”	„Kłosa”	1922–1926	miesięcznik (faktycznie nieregularnie)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Bibliografii czasopism pomorskich: województwo bydgoskie*, red. H. Baranowski, Toruń 1960.

Prowadzenie badań nad prasą lokalną i regionalną, w tym dodatkami do gazet i czasopism, można uzasadnić jej specyficzną rolą w strukturze prasy krajowej. Jak podkreślił Andrzej Notkowski, dla istnienia prasy lokalnej:

podstawowe znaczenie miał fakt, że w swym serwisie informacyjno-publicystycznym sięgała ona wydarzeń i przykładów znajdujących się w polu bezpośredniego widzenia odbiorców, odwołując się przy tym nieraz do ciągle żywego tzw. patriotyzmu lokalnego. Prasa lokalna posiadała dzięki temu na swoim terenie nieporównanie większe od docierającej na prowincję prasy ośrodków centralnych możliwości mobilizacji miejscowej opinii publicznej wokół różnego rodzaju lokalnych akcji o charakterze politycznym, ekonomicznym, społecznym i kulturalnym²³.

Docierająca na prowincję prasa ośrodków wielkomiejskich, z uwagi na swój charakter, pomijała liczne sprawy interesujące mieszkańca danego regionu lub zajmowała się nimi rzadko, opisując je w ogólniejszym kontekście. Przekazy zawarte w prasie lokalnej umożliwiają także rozpoznanie problemów społeczności Torunia i okolic, nieodnotowanych często w źródłach innej proveniencji, np. materiałach urzędowych²⁴. Biorąc pod uwagę regionalny zasięg oddziaływania części tytułów, należy podkreślić szczególną rolę opiniotwórczą m.in. fachowo-rolniczego tygodnika „Kłosa”, w ramach którego ukazywało się osiem różnych dodatków tematycznych, jak również dodatków tema-

²³ A. Notkowski, *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1982, s. 29.

²⁴ O różnorodności podejmowanych w dodatkach prasowych tematów świadczą chociażby przyjęte przez ich redakcje tytuły, niejednokrotnie wskazujące na profil tematyczny periodyku, a czasami także częstotliwość i związki z głównym tytułem. O sześciu dodatkach do prasy toruńskiej pisała w swojej analizie profilu tematycznego pomorskiej prasy kobiecej w międzywojniu Sandra Tomczak. W artykule uwzględniła opis następujących dodatków: „Ziemianka Pomorska” (dod. do „Kłosów”), „Dom Rodzinny” (dod. do „Słowa Pomorskiego”), „Gospodyni i Matka” (dod. do „Rolnika Polskiego”), „Gospodyni Pomorska” (dod. do „Kłosów”), „Głos Kobiety” (dod. do „Obrony Ludu” i „Głosu Robotnika”), a także „Ruch Kobiety na Pomorzu” (dod. do „Dnia Pomorskiego”); zob. S. Tomczak, *Profil tematyczny międzywojennej prasy kobiecej województwa pomorskiego – zarys problemu*, „Zapiski Historyczne” 2016, z. 3, s. 105–128.

tycznych do „Rolnika Polskiego”, odpowiadających na istotne zapotrzebowanie na informacje dotyczące rolnictwa. Prasa i czasopiśmiennictwo toruńskie okresu dwudziestolecia międzywojennego o zasięgu lokalnym i regionalnym umożliwiają także poznanie wielu aspektów dziejów Pomorza.

Interesującym zagadnieniem z perspektywy roli dodatków prasowych w zaspokajaniu potrzeb informacyjnych, literacko-kulturalnych i innych jest kwestia ich zasięgu. Biorąc pod uwagę wysokość nakładów części dzienników i wybranych czasopism, w ramach których wydawano suplementy, można przypuszczać, że w ten sposób upowszechniano wiele treści w zasięgu bez porównania bardziej masowym niż w przypadku poczytnych tygodników. Dodatków tematycznych, zwłaszcza w dużych toruńskich dziennikach, było niejednokrotnie po kilka, czego przykładem jest dziesięć dodatków do „Słowa Pomorskiego”²⁵, będącego liderem pod względem liczby dodatków na tym terenie. Do najstarszego pisma rolniczego na Pomorzu – tygodnika „Kłosa” – w omawianym okresie wydawano osiem suplementów tematycznych. Siedem dodatków było przypisanych do „Głosu Robotnika”, pięć do „Dnia Pomorskiego” i tyle samo do „Rolnika Polskiego” – dodatki te tworzyły „wraz z macierzystym tytułem wydawnictwo o charakterze rodzinnym”²⁶. Biorąc pod uwagę wszystkie tytuły toruńskich suplementów, należy podkreślić, że obejmowały one szeroki zakres treściowy: od literatury, nauki, problematyki młodzieżowej, kobiecej, kulturalnej, poprzez satyrę i humor, do spraw gospodarczo-fachowych. Dodatki prasowe w okresie II RP w Toruniu były wydawane zarówno w postaci pism samodzielnych, jak i suplementów utworzonych przy tytułach głównych. Wstępna analiza pokazała też, że wydawnictwa niesamoistne w znacznej mierze miały odrębny tytuł, numerację zeszytów, kartę tytułową, a także informację o związku z tytułem głównym czasopisma bądź gazety codziennej. Wstępne wyniki analiz pokazują, że znaczna część twórców toruńskich tytułów prasowych decydowała o powstaniu do-

²⁵ Nie uwzględniono trzech tytułów dodatków do „Słowa Pomorskiego”, z których „Widnokrąg” [1925–1926] wydawany był w Poznaniu, „Życie” w Bydgoszczy [1930–1931], z kolei „Kalendarz Pomorski” – będący kalendarzem dla abonentów tytułu głównego – został wykluczony z analizy z uwagi na specyfikę treści kalendarzy.

²⁶ A. Paczkowski, dz. cyt., s. 308.

datków do macierzystych tytułów, realizujących podobne cele, ale poświęconych bardziej szczegółowym treściom. Zawartość toruńskich suplementów wydawanych przez koncerty – podobnie jak w innych polskich ośrodkach prasowych – była wzorowana na tygodniku występującym w ramach przedsiębiorstwa. Należy podkreślić, że dodatki zazwyczaj nie stanowiły wiernej kopii tytułu głównego, ponieważ te były wydawane z reguły na wyższym poziomie technicznym i opierały się na bogatszym serwisie informacyjnym. Wstępna kwerenda dotycząca skali występowania dodatków prasowych do wydawnictw codziennych i czasopism wykazała, że na różnych etapach rozwoju toruńskich tytułów prasowych decydowano o uruchomieniu dodatkowego tytułu lub rozszerzeniu treści o kolejne dodatki tematyczne. Związki toruńskiej prasy z tytułami prasowymi wydawanymi w innych ośrodkach na Pomorzu obejmowały m.in. krzyżujące się składy redakcji, a także zachodzące na siebie zasięgi geograficzne.

Kompletność zasobu źródeł

Dostęp do części zasobu jest możliwy za pośrednictwem zdigitalizowanych zbiorów Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej. Kolekcja ta jest jednak niekompletna, brakuje niektórych numerów lub całych roczników. Niezdigitalizowane materiały są dostępne w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu, Bibliotece Narodowej, a także Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego.

Cennym źródłem informacji, stanowiącym uzupełnienie materiałów zgromadzonych w bibliotekach, są zbiory przechowywane w Archiwum Państwowym w Bydgoszczy i Toruniu oraz archiwalia powstałe w związku z działalnością Urzędu Wojewódzkiego Pomorskiego w Toruniu, który w latach 1921–1939 prowadził nadzór nad prasą. Archiwalia wytworzone w ramach działalności władz odpowiedzialnych za nadzór nad wydawaną prasą mogą dostarczyć wartościowych materiałów dotyczących poszczególnych wydawnictw, pozwolić na ustalenie nazwisk redaktorów, ich pochodzenia i mobilności między redak-

cjami²⁷, a także wysokości nakładów pism w poszczególnych okresach. Konieczne w świetle przyjętego problemu badawczego jest również wskazanie rzeczywistych powodów powstawania dodatków przy określonych grupach tytułów. Analiza artykułów wstępnych i zawartości poszczególnych pism pozwoli poznać przyczyny i skalę silnej reprezentacji tematyki rolniczej – zarówno w czasopismach, jak i gazetach. Z uwagi na podstawowy cel powoływania dodatków tematycznych, czyli uatrakcyjnienie zakresu treści tytułu głównego i pozyskanie w ten sposób nowych czytelników, należy ustalić, czy faktycznie taka strategia zapewniała wydawnictwom stabilność finansową. Wielu interesujących danych odnoszących się do obrazu toruńskiej prasy mogą także dostarczyć akta miasta Torunia i Starostwa Grodzkiego w Toruniu, przechowywane w Archiwum Państwowym w Toruniu. Zawierają one kwestionariusze prasowe toruńskich wydawnictw periodycznych oraz m.in. spisy czasopism publikowanych w obrębie stolicy dawnego województwa pomorskiego, a także wiele cennych informacji na temat pochodzenia społecznego dziennikarzy i kierunku mobilności dziennikarzy między redakcjami czasopism i gazet codziennych. Archiwalia stanowią też często pomocne źródło wykorzystywane w procesie oceny poziomu realizacji programowych założeń z uwzględnieniem rzeczywistych możliwości wydawców, a także w badaniu uwarunkowań społecznych, gospodarczych i politycznych, które pozwalają odpowiedzieć na pytanie o czynniki mogące wpływać na powstanie konkretnych tytułów prasowych. Znajdujące się w tych materiałach informacje mogą być także wykorzystane w celu zidentyfikowania wysokości nakładów, opinii władz bezpieczeństwa na temat dziennikarzy, stanu majątkowego czasopisma/gazety, zasięgu terytorialnego i zaprezentowania ilościowych wskaźników oddziaływania dodatków, a w odniesieniu do niektórych tytułów – pozwolą ustalić przyczyny zarządzo-nych przez władze administracyjne konfiskat nakładów²⁸.

²⁷ O mobilności redaktorów pomiędzy różnymi redakcjami szerzej pisała D. Nałęcz, *Zawód dziennikarza w Polsce 1918–1939*, Warszawa–Łódź 1982, s. 206–226.

²⁸ Więcej na ten temat w: E. Kaszuba, *System propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939*, Toruń 2004.

Podsumowanie

Realizacja celów badawczych o nakreślonym zakresie pozwoliłaby m.in. na dostarczenie nowych impulsów do rozważań nad historią lokalną mniejszych ośrodków czytelniczo-wydawniczych na Pomorzu, skoncentrowanych na toruńskim rynku prasowym. Pogłębiona wiedza na temat dodatków prasowych do toruńskich gazet i czasopism może zaś przyczynić się do usystematyzowania dotychczasowej wiedzy o warunkach rozwoju i znaczeniu suplementów prasowych dla kształtowania czynników rozwoju i ich oddziaływania zarówno na lokalny, jak i regionalny rynek prasowy Pomorza. Badania nad prasą regionalną, ze względu na ograniczony zakres materiału i zasięg tych wydawnictw, pozwalają dogłębnie poznać rynek i rządzące nim mechanizmy. Można stosunkowo dobrze odtworzyć panujące na poziomie regionu stosunki społeczne, animozje między różnymi grupami, historyczne i kulturowe uwarunkowania pewnych mechanizmów oraz poznać treść wydawanych dodatków i grupy ich odbiorców. Na tej podstawie możliwe jest formułowanie tez o charakterze ogólnym, które następnie mogą być weryfikowane w badaniach nad rynkiem ogólnokrajowym lub innym rynkiem regionalnym.

Bibliografia

- Bełkot Jan, *Czasopisma kulturalno-literackie Konfraterni Artystów w Toruniu w latach 1934–1938*, „Rocznik Toruński” 1975, R. 10, s. 145–167.
- Bełkot Jan, *Wśród fratrów i konfratrów toruńskich. Z dziejów życia kulturalnego Torunia w latach 1920–1939*, Toruń 1982.
- Bełkot Jan, *Życie literackie międzywojennego Torunia: zarys problematyki*, „Rocznik Toruński” 1986, R. 17, s. 5–64.
- Bełkot Jan, Sudziński Ryszard, *Kultura w latach 1920–1939*, [w:] *Historia Torunia*, t. 3, cz. 2, red. Marian Biskup, Toruń 2006, s. 379–440.
- Bibliografia czasopism pomorskich: województwo bydgoskie*, red. Henryk Baranowski, Toruń 1960.

- Ciosek Ireneusz, *Związki sportowe oraz komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego a rozwój sportu klubowego w Kielcach w latach 1918–1939*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, seria: „Kultura Fizyczna” 2010, z. 9, s. 43–55.
- Cywiński Zygmunt Piotr, *„Wiadomości Kościelne” parafii toruńskich (1929–1939) – monografia czasopism*, „Studia Pelplińskie” 1977, t. 7, s. 159–217.
- Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. Julian Maślanka, Wrocław 1976.
- Fox Dorota, *Czasopiśmiennictwo teatralne w Polsce w latach 1918–1939*, Katowice 2013.
- Hądzelek Kajetan, Wroczyński Ryszard, *Historia kultury fizycznej w Polsce*, Warszawa–Katowice 1974.
- Kaszuba Elżbieta, *System propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939*, Toruń 2004.
- Kienzler Iwona, *Dwudziestolecie międzywojenne. Komunikacja i transport*, Warszawa 2014.
- Kolasa Władysław Marek, *Kierunki badań nad historią prasy polskiej 1918–1939. Prasa województw zachodnich*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2012, z. 2, s. 76–98.
- Mikosz Joanna, *Dodatki kulturalne do prasy dwudziestolecia międzywojennego*, Kalisz 2007.
- Nałęcz Daria, *Zawód dziennikarza w Polsce 1918–1939*, Warszawa–Łódź 1982, s. 206–226.
- Niedzielska Magdalena, *Ruch wydawniczy, prasa, biblioteki*, [w:] *Historia Pomorza*, t. 4, cz. 2, red. Stanisław Salmonowicz, Toruń 2002, s. 334–377.
- Niedzielska Magdalena, *Życie polityczne i kulturalne Torunia (1815–1914)*, [w:] *Historia Torunia*, t. 3, cz. 1, red. Marian Biskup, Toruń 2003, s. 220–389.
- Notkowski Andrzej, *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Warszawa 1982.
- Paczkowski Andrzej, *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980.
- Pepliński Wiktor, *Oblicze społeczno-polityczne „Słowa Pomorskiego” w latach 1920–1939*, Wrocław 1978.
- Pepliński Wiktor, *Prasa pomorska w Drugiej Rzeczypospolitej 1920–1939. System funkcjonowania i oblicze społeczno-polityczne prasy polskiej*, Gdańsk 1987.
- Pepliński Wiktor, *Prasa toruńska w latach 1920–1939*, „Zapiski Historyczne” 1983, t. 48, z. 3, s. 143–173.

- Saja Piotr, *Komitety wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego w województwie pomorskim w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, Toruń 2012.
- Sudziński Ryszard, *Infrastruktura i gospodarka komunalna międzywojennego Torunia*, [w:] *Historia Torunia*, t. 3, cz. 2, red. Marian Biskup, Toruń 2006, s. 111–148.
- Tomczak Sandra, *Profil tematyczny międzywojennej prasy kobiecej województwa pomorskiego – zarys problemu*, „Zapiski Historyczne” 2016, z. 3, s. 105–128.
- Tuszyński Bogdan, *Prasa i sport 1881–1981*, Warszawa 1981.
- Wójcik Ewa, *Kalendarze dwudziestolecia międzywojennego. Dzieje, problemy literatury i kultury, bibliografia*, Kraków 2000.
- Żarnowski Janusz, *Polska 1918–1939. Praca, technika, społeczeństwo*, Warszawa 1999.

Thematic supplements in the Toruń press in the interwar period (1920–1939) – a contribution to the study of their role in the development of the press and their range of influence

ABSTRACT: Thematic supplements to newspapers have a long publishing tradition, initially treated as a kind of bonus for subscribers and later intended to encourage readers to read additional content or richer graphics not published in the main edition of a newspaper or magazine. More contributory research and comprehensive studies need to be done on the significance of establishing newspaper and magazine supplements for press market development. This study pays particular attention to the concentration of accessories around the most important titles of Toruń's newspapers and magazines, covering 49 titles of press supplements and the actual reasons for their publication. Therefore, the aim of the presented article is to systematize the basic knowledge of Toruń press supplements from the Second Republic of Poland period. As a result, it will be possible to obtain an answer to the question of the role of thematic press supplements in the development of Toruń's journalistic initiatives of that period.

KEYWORDS: press supplements, Toruń's press, interwar period